

MARILYN
YALOM ■

« « Ako
Francúzi
vymysleli
lásku « «

Deväť storočí vášne
a ľúbostných
dobrodružstiev

EB
SK
m

Preklad Alexandra Strelková a Samuel Marec

m a m
m a s

Marilyn Yalomová

Ako Francúzi vymysleli lásku

Deväť storočí vášne a lúboštných dobrodružstiev

Z angličtiny preložili
Alexandra Strelková a Samuel Marec

Marilyn Yalomová
Ako Francúzi vymysleli lásku
Deväť storočí vášne a ľúbostných dobrodružstiev

Prvé vydanie

HOW THE FRENCH INVENTED LOVE

Copyright © 2012 by Marilyn Yalom

Translation rights arranged by
the Sandra Dijkstra Literary Agency
All Rights Reserved.

Slovak edition © Vydavateľstvo MAMAŠ 2023
All rights reserved.

ISBN 978-80-8268-073-0

ANI VY BEZO MŇA, ANI JA BEZ VÁS
Ni vous sans moi, ni moi sans vous

Marie de France, lai z 12. storočia

Obsah

POZNÁMKA PRE ČITATEĽA

11

PROLÓG

Abélard a Heloisa, patróni francúzskych milencov

14

PRVÁ KAPITOLA

Dvorská láska: Ako Francúzi vymysleli romantiku

24

DRUHÁ KAPITOLA

Galantná láska: *Kňažná de Clèves*

59

TRETIA KAPITOLA

Komická láska, tragická láska: Molière a Racine

81

ŠTVRTÁ KAPITOLA

Zvádzanie a cit: Prévost, Crébillon mladší, Rousseau a Laclos

106

PIATA KAPITOLA

Eúbostné listy: Julie de Lespinasse

132

ŠIESTA KAPITOLA

Republikánska láska: Élisabeth Le Basová a pani Rolandová

158

SIEDMA KAPITOLA

Túžba po matke: Constant, Stendhal a Balzac

172

ÔSMA KAPITOLA

Láska medzi romantikmi: George Sand a Alfred de Musset

190

DEVIATA KAPITOLA

Úpadok romantickej lásky: *Pani Bovaryová*

214

DESIATA KAPITOLA

Láska v bezstarostnej La Belle Époque: *Cyrano z Bergeracu*

229

JEDENÁSTA KAPITOLA

Láska medzi mužmi: Verlaine, Rimbaud, Wilde a Gide

242

DVANÁSTA KAPITOLA

Túžba a zúfalstvo: Proustovi neurotickí milenci

258

TRINÁSTA KAPITOLA

Lesbická láska: Colette, Gertrude Steinová
a Violette Leducová

276

ŠTRNÁSTA KAPITOLA

Zamilovaní existencialisti: Simone de Beauvoir
a Jean-Paul Sartre

299

PÄTNÁSTA KAPITOLA

Nadvláda túžby: Marguerite Durasová

315

ŠESTNÁSTA KAPITOLA

Láska v 21. storočí

326

EPILÓG

342

POĎAKOVANIE

350

POZNÁMKY

353

VYBRANÁ BIBLIOGRAFIA

365

Poznámka pre čitateľa

Ach, ako len Francúzi milujú lásku! V ich národnej identite má výnimočné miesto porovnateľné s módou, jedlom a ľudskými právami. Človek bez túžby je pre nich neúplný ako bez čuchu alebo chuti. Francúzi a Francúzky nás po stáročia sprevádzajú umením lásky prostredníctvom svojej literatúry, výtvarného umenia, hudby a filmov.

O láske sa často vyjadrujeme práve francúzskymi výrazmi. Keď sa nám pri bozku s milovanou osobou prepletajú jazyky, je to „francúzsky bozk“. Keď chceme dôvernému vzťahu dodať francúzskej elegancie, hovoríme o *rendezvous*, *tête-à-tête* či *ménage à trois*. Slová ako galantnosť alebo zdvorilosť majú v mnohých jazykoch francúzsky pôvod a význam slova *amour* ani netreba prekladať. Američanov, a vlastne väčšinu sveta, neustále fascinuje čokoľvek francúzske ako príslub krajšieho fyzického zjavu či milostného života.

Lásku *à la française* okrem iného charakterizuje otvorenosť voči sexuálnym pôžitkom. Podľa nedávneho prieskumu medzi Američanmi a Francúzmi vo veku od 50 do 64 rokov dnes dokonca aj medzi staršími francúzskymi pánmi a dámami prevláda predstava o láske založenej na telesnej rozkoši. Podľa štúdie zverejnenej v dvojmesačníku *AARP* z januára 2010 s tvrdením, že „skutočná láska môže existovať aj bez oslnivého sexuálneho života“, súhlasilo len 34 percent francúzskych respondentov, ale až 83 percent amerických. Tých 49 percent predstavuje pri názore na dôležitosť sexu v láske neuveriteľný rozdiel! Francúzsky dôraz na uspokojenie živočíšnych pudov vnímajú upätejší Američania ako prítažlivú nereseť.

Francúzska predstava lásky má aj temnejšie stránky, ktoré Američania neradi prijímajú za jej normálnu súčasť: žiarlivosť, utrpenie, mimomanželský sex, viacero milencov alebo mileniiek, zločiny z vášne, sklamanie, ba dokonca násilie. Z francúzskeho pohľadu sa sexuálna vášeň riadi vlastnými pravidlami a láska jednoducho nemá takú morálnu dimenziu, akú od nej očakávajú Američania.

Stredovekým príbehom o Tristanovi a Izolde počnúc a modernými filmami ako *Siréna od Mississippi*, *Žena od susedov* a *Rozchod*¹ končiac je láska prezentovaná ako fátum, ako neprekonateľný osud, proti ktorému nemá zmysel bojovať. Morálka je slabý súper zoči-voči erotickej láske.

V tejto knihe idem po stopách *l'amour à la française* – teda lásky vo francúzskom štýle – od zrodu romantickej vášne v 12. storočí až po dnešok. To, čo Francúzi pred deviatimi storočiami vynašli a odvtedy neustále zdokonaľujú, pritom už dávno prekročilo francúzske hranice. V Amerike moja generácia považovala Francúzov za akýchsi sprostredkovateľov lásky. Z ich kníh, piesní, časopisov a filmov sme si vytvorili obraz vzrušujúcej emócie, ktorá bola v priamom protiklade s vylešteným americkým modelom z 50. rokov. Ako sa to Francúzom podarilo? Na to sa usilujem v tejto knihe prísť.

Prológ

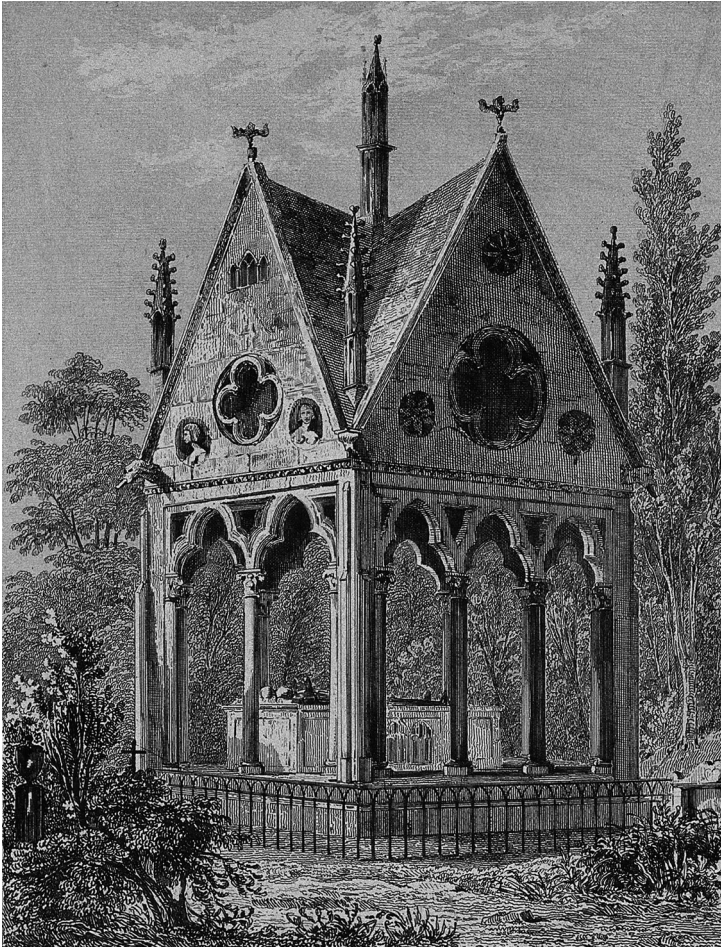
Abélard a Heloisa, patróni francúzskych milencov

BOH VIE, ŽE V KAŽDOM STAVE MÔJHO ŽIVOTA SOM
SA OBÁVALA VIAC TOHO, ABY SOM NEURAZILA TEBA
NEŽ BOHA, A SNAŽILA SOM SA ZAPÁČIŤ SA VIAC TEBE
AKO JEMU.

Heloisa v liste Abélardovi, cca 1133

Abélard a Heloisa sú vo Francúzsku rovnako známi ako v Spojených štátoch a vo Veľkej Británii Romeo a Júlia. Tento milenecký pár žil začiatkom 12. storočia a ich bizarný príbeh pripomína gotický román. Neuveriteľné listy, ktoré si písali po latinsky, a Abélardov životopis *Dejiny utrpenia* sú dnes takpovediac zakladajúcimi listinami dejín francúzskej lásky.

Abélard bol potulný duchovný, učenec, filozof a najobľúbenejší učiteľ svojich čias. Ako dvadsiatnik a tridsiatnik sa preslávil úvahami o dialektike (logike) a teológii, okrem toho bol nanajvýš atraktívny. Kdekoľvek verejne vystúpil, tam ho vítali nadšené davy ako dnes rockové hviezdy. Skôr než sa vo Francúzsku otvorili prvé univerzity, vznikali mestské školy okolo slávnych učencov, no a v tej, ktorú v Paríži založil Abélard, sa zišli študenti zo všetkých končín kresťanského sveta.

*Hrobka Abélarda a Heloisy na cintoríne Père Lachaise v Paríži.
Grafika Léona Gaucherela z 19. storočia.*

Heloisa, neter a zverenkyňa parížskeho cirkevného hodnostára, bola už ako dospievajúce dievča známa bystrou myslou a pokročilým vzdelaním, v mladom veku ovládala latinčinu, neskôr aj gréčtinu a hebrejčinu. Abélarda jej výnimočné nadanie priťahovalo a zosnoval zaručený plán, ako ju zviest: ubytuje sa v dome jej strýka kanonika ako

jej súkromný učiteľ. Zakrátko si skutočne padli do náruče a zrodila sa medzi nimi hlboká vášeň.

V zime na prelome rokov 1115 a 1116 stali milencami. Heloisa mala sotva pätnásť a Abélard okolo tridsaťsedem rokov, no napriek veku tvrdil, že dovtedy žil v celibáte a nesmierna sila vzájomného očarenia ho zastihla absolútne nepripraveného: „A tak pri otvorených knihách sme vyriekli viac slov o láske než o učive, viac bolo bozkov než sentencií, ruky častejšie siahali po prsiach než po knihách, láska častejšie obracala oči na seba, než ich učenie nasmerovalo k písaniu.“²

Heloisa ich lásku vnímala ako úchvatný raj, ktorý sa jej vryl do mysli: „... aj tie rozkoše milovania, ktorým sme sa vzájomne oddávali, boli pre mňa také sladké, že sa mi nemôžu znepáčiť ani tak skoro vymazať z pamäti.“

Erotická láska však mala aj svoju zápornú stránku. Abélard zanedbával prácu a jeho študenti sa sťažovali, že je duchom neprítomný. Namiesto prednášania teologických téz skladal Heloise ľúbostné básne a vôbec si nevšímal klebety, ktoré sa okolo nich začali šíriť. Jej strýko sa už napokon nemohol tváriť, že nič nevidí, a milenci sa museli rozísť. Heloisa však ešte predtým otehotnela. Abélard ju poslal k svojej rodine do Bretónska, kde strávila celé tehotenstvo, zatiaľ čo on ostal v Paríži a čelil strýkovmu hnevu. Muži sa zhodli, že milenci sa musia zosobášiť, a tak očistiť jej povesť. Nikto nedbal na Heloisine námietky, že radšej chce ostať Abélarovou milenkou. Vedela totiž, že manželstvo by mu zničilo kariéru, a navyše v súlade s dobovým názorom verila, že láska v manželstve jednoducho nemôže prekvitať.

Krátko po narodení syna, ktorý dostal meno Astrolabius, sa teda Abélard a Heloisa v prítomnosti jej strýka a svedkov potajme zosobášili v istom kostole. V záujme zachovania Abélarovej reputácie chceli sobáš udržať v tajnosti. S tým však nebol spokojný Heloisin strýko, u ktorého ešte stále žila, a začal ju psychicky aj fyzicky týrať. Vtedy sa ju Abélard

rozhodol prechodne umiestniť do kláštora v Argenteuil, do toho istého, „v ktorom bola sama kedysi ako dievča vychovávaná a vzdelávaná“. Strýko bol presvedčený, že Abélard tam Heloisu poslal, aby sa jej poľahky zbavil, a rozhodol sa ho príšerným spôsobom potrestať: v noci sa mu do izby vkradli sluhovia a v spánku ho vykastrovali. Naozaj ho vykastrovali! Takéto príšernosti sa dnes nevidia ani v tých najsurejších hororoch.

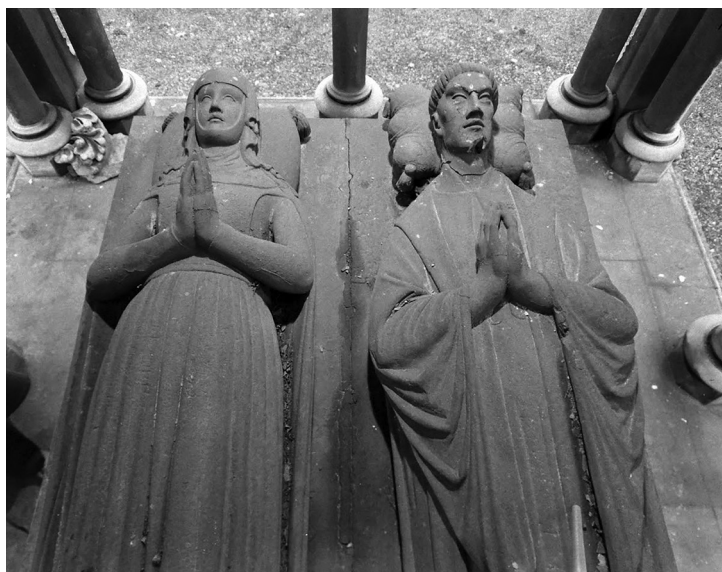
Mená Abélard a Heloisa som prvýkrát počula tuším v skladbe Cola Portera „It Was Just One of Those Things“ v muzikáli *Jubilee* z roku 1935: „Ako Abélard povedal Heloise, nezabudni mi, prosím, napísať.“

Bola to veľmi obľúbená skladba v polovici 20. storočia, keď sa od sofistikovaných divákov očakávalo, že takéto referencie pochopia. Tie mená však pre mňa veľa neznamenali, až kým som v 50. rokoch nezačala študovať stredovekú francúzsku literatúru na Wellesley College a neprečítala si slávnu báseň z 15. storočia *Balada o dámach dávnych čias* od Françoisisa Villona:

*Kde Heloise, čo zviedla raz
aj Abelarda k hriešnym hrám,
až, za trest, stal sa z neho kňaz,
vymiškovaný! – dokladám.*³

Vyhľadala som si slovo *châtré*, tu preložené ako „vymiškovaný“, hoci presnejšie je určite „vykastrovaný“, a potom som sa odvážila požiadať o bližšie vysvetlenie profesorku Andrée Bruelovou. Táto mohutná žena, ktorá bežne predvádzala, aké gestá sa používali v rytierskych bojoch, mi trochu rozpačito potvrdila, že Pierra Abélarda skutočne o semenníky pripravili darebáci najatí Heloisiným strýkom. Potom ma však stroho odkázala na listy milencov a na Abélardovu autobiografiu.

Popri seminároch som sa prehrýzala textami (vo francúzskom preklade z latinčiny) a ostala som v nemom úžase. Ako sa toto dospievajúce dievča – mladšie než vtedy ja – mohlo tak úplne odovzdať dvakrát staršiemu mužovi a navyše duchovnému? Ako sa len zvládli vzoprieť prísny regulám rímskokatolíckej cirkvi, ktorá všeobecne opovrhuje vášňou a milovanie považuje za hriechne smilstvo, ak neprebíha medzi manželmi s cieľom splodiť potomstvo? Ako uniesli tlak rodiny aj spoločnosti, ktorá trestala slobodné matky a ženatých duchovných? Ako prekonalí tú bolesť a poníženie, keď Abélard prišiel o mužnosť?

Ostatky Abélarda a Heloisy sa niekoľkokrát presúvali. V roku 1817 ich pochovali naposledy do spoločnej hrobky v Paríži, ktorej kraluje sochárske stvárnenie oboch milencov. Foto: Nat Farbman, 1947.

Dnes viem, že Abélardovi by v manželskom zväzku s Heloisou nezabránilo ani zmrzačenie. Zosobášili sa v kostole, čiže riadnymi a zákonnými manželmi a cirkevné anulovanie

manželstva bolo možné iba v prípade, že nedošlo k jeho naplneniu. Nečakal ich však spoločný život. Abélard Heloise nariadil vstúpiť do kláštora a zložiť sľub čistoty, pričom on urobil to isté. Prečo dospel k takémuto rozhodnutiu a prečo ho poslúchla?

Dávno po rozchode sa Abélard svoje konanie snažil ospravedlniť v *Dejinách utrpenia*, napísaných vo forme listu útechy priateľovi. Vysvetľoval:

V takomto úbohom žiali, priznávam, ma do mníšskeho kláštora ako do úkrytu dohnalo skôr zahnanie než zbožnosť obrátenia. Aj Heloisa už skôr na môj príkaz ochotne vstúpila do kláštora. A tak sme obaja prijali posvätné rúcho, totiž ja v opátstve Saint-Denis, ona vo vyššie zmienenom kláštore v Argenteuil.

Jeho list údajnému priateľovi sa šírila medzi ľuďmi, ktorí vedeli čítať po latinsky, a nakoniec sa dostal aj k Heloise. V tom čase mala už po tridsiatke a približne pätnásť rokov žila oddelene od Abélarďa, najprv v Argenteuil, kde sa stala priorkou, a potom ako matka predstavená v oratóriu Paraklét, ktoré nezaložil nikto iný ako jej niekdajší manžel Abélard. Jej vášeň napriek tomu nevychladla a vycítala mu, že s ňou sa vôbec nepokúsil spojiť a utešiť ju ako v prípade svojho anonymného priateľa.

„Povedz mi jedno, ak môžeš,“ žiadala, „prečo si ma po našom obrátení sa, o ktorom si rozhodol jedine ty, tak veľmi zanedbával a zabudol si na mňa (...) alebo poviem ja sama, čo cítim, dokonca čo všetci ostatní predpokladajú. Bola to skôr žiadostivosť než priateľstvo, skôr vášeň než láska, ktorá ťa ku mne priťahovala.“

Heloisa poukazuje na rozdiel, na ktorý budeme pri rôznych variáciách na tému lásky narážať často. Sú muži